

Εισήγηση

της Ομάδας Εργασίας/Επιτροπής πρότασης Προγράμματος Σπουδών για το μάθημα της Ιστορίας στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση

Η Ομάδα Εργασίας/Επιτροπή πρότασης Προγράμματος Σπουδών για το μάθημα της Ιστορίας στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση συγκροτήθηκε με απόφαση του πρώην Υπουργού Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων κ. Γεωργίου Μπαμπινιώτη, της 25ης Απριλίου 2012 (Αριθ. Πρωτ. Γραφείου Υπουργού 3526/25.04.2012), και εργάστηκε αμισθί.

Μέλη της είναι οι:

Παπαδία-Λάλα Αναστασία, Καθηγήτρια του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, ως Πρόεδρος, με αναπληρώτρια την κυρία Όλγα Κατσιαρδή-Hering, Καθηγήτρια του ίδιου Τμήματος,

Ανωγιάτης-Πελέ Δημήτριος, Καθηγητής του Τμήματος Ιστορίας του Ιονίου Πανεπιστημίου, ως μέλος,

Χατζηιωσήφ Χρήστος, Καθηγητής του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, ως μέλος, με αναπληρωτή τον κ. Σωκράτη Πετμεζά, Αναπληρωτή Καθηγητή του ίδιου Τμήματος,

Χατζόπουλος Κωνσταντίνος, Καθηγητής του Τμήματος Ιστορίας και Εθνολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, ως μέλος,

Κουλούρη Χριστίνα, Καθηγήτρια του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Πάντειου Πανεπιστημίου, ως μέλος, με αναπληρώτρια την κυρία Ευαγγελία Λούβη, Επίκουρη Καθηγήτρια του ίδιου Τμήματος,

Εξερτζόγλου Χαρίλαος, Αναπληρωτής Καθηγητής του Τμήματος Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου, ως μέλος,

Σταυράκος Χρήστος, Επίκουρος Καθηγητής του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, ως μέλος,

Πέννα Βασιλική, Επίκουρη Καθηγήτρια του Τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, ως μέλος,

Μιχαηλίδης Ιάκωβος, Επίκουρος Καθηγητής του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ως μέλος,

Βόγλης Πολυμέρης, Επίκουρος Καθηγητής του Τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, ως μέλος. Ο κ. Βόγλης παραιτήθηκε από μέλος της Επιτροπής (6 Ιουλίου 2012). Σε αντικατάστασή του, νέο μέλος ορίστηκε η κυρία Χριστίνα Αγριαντώνη, Καθηγήτρια του ίδιου Τμήματος,

Κυρκίνη-Κούτουλα Αναστασία, Επίτιμος Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, ως μέλος,

Σκαλιάπας Γεώργιος, Σύμβουλος Α΄ του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού, ως μέλος,

Κάππος Ιωάννης, Σχολικός Σύμβουλος Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, ως μέλος,

Λαζαράκου Ελισάβετ, Σχολική Σύμβουλος Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, ως μέλος,

Μπαλτά Σοφία, Σχολική Σύμβουλος Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, ως μέλος, Μαστραπάς Αντώνιος, Καθηγητής του Πρότυπου Πειραματικού Λυκείου Αναβρύτων, ως μέλος.

Με την ίδια απόφαση, η γραμματειακή υποστήριξη της Επιτροπής ανετέθη στην κυρία Ελένη Παπαδοπούλου, εκπαιδευτικό κλάδου ΠΕ02.

Σημειώνεται ότι οι εκπρόσωποι των πανεπιστημιακών Τμημάτων είχαν οριστεί από τα ίδια τα Τμήματα, πριν από τη σύσταση της Επιτροπής της 25ης Απριλίου 2012, σε απάντηση σχετικού εγγράφου της προηγούμενης από τον κ. Γεώργιο Μπαμπινιώτη Υπουργού Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων κυρίας Άννας Διαμαντοπούλου, της 1ης Φεβρουαρίου 2012, με σκοπό τη διαμόρφωση του επιστημονικού πλαισίου για τη δομή και το περιεχόμενο του μαθήματος της Ιστορίας.

Η αποστολή και η ανωτέρω σύνθεση της Επιτροπής, όπως ορίστηκαν με την απόφαση της 25ης Απριλίου 2012 από τον πρώην Υπουργό κ. Γεώργιο Μπαμπινιώτη, έγιναν δεκτές και από τις δύο επόμενες πολιτικές ηγεσίες του Υπουργείου, υπό την κυρία Αγγελική-Ευφροσύνη Κιάου και τον κ. Κωνσταντίνο Αρβανιτόπουλο.

Σύμφωνα με την πράξη ορισμού της, «η Επιτροπή θα πρέπει να έχει παραδώσει κείμενο-πρόταση Προγράμματος Σπουδών για την Ιστορία από το Νηπιαγωγείο μέχρι και το Λύκειο το αργότερο μέχρι τη 15η Ιουνίου 2012, λαμβάνοντας υπόψη τα ισχύοντα αναλυτικά προγράμματα και προτάσεις που κατά καιρούς έχουν κατατεθεί για το ίδιο θέμα». Κατά την πρώτη συνεδρία της Επιτροπής, την 30ή Απριλίου 2012, σε απάντηση αιτήματος των μελών της Επιτροπής, εύλογο θεωρήθηκε από την πολιτική ηγεσία του Υπουργείου ότι η τελική Εισήγησή τους θα παραδοθεί πέραν του ασφυκτικού ορίου της 15ης Ιουνίου 2012, σε σύντομο πάντως χρόνο.

Ενδιαμέσως, συνοπτική έκθεση των πορισμάτων της συνεδρίας της 30ής Απριλίου 2012, με ημερομηνία 2 Μαΐου 2012, συντάχθηκε από την Πρόεδρο της Επιτροπής Αναστασία Παπαδία-Λάλα και απεστάλη στα μέλη της, με κοινοποίηση στον τότε Υπουργό Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων κ. Γεώργιο Μπαμπινιώτη. Ακολούθως, στις 14 Ιουνίου 2012, πραγματοποιήθηκε συνάντηση της πρώην Υπουργού κυρίας Αγγελικής-Ευφροσύνης Κιάου με την Πρόεδρο της Επιτροπής, κατά την οποία έγινε προφορική ενημέρωση στην Υπουργό και υποβλήθηκε υπόμνημα για τα έως τότε πεπραγμένα της Επιτροπής, συνοδευόμενο από σχετικά σημειώματα μελών της (Αριθ. Πρωτ. Γραφείου Υπουργού 4727/14.6.2012).

Για τις εργασίες της Επιτροπής έχει ενημερωθεί η πολιτική ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού μέσω του Ειδικού Γραμματέα Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης κ. Σωτήρη Γκλαβά.

Η παρούσα Εισήγηση περιέχει τις προτάσεις, ομόφωνες και κατά πλειοψηφία, της Επιτροπής, όπως αποφασίστηκαν στην τελική συνεδρία της, στις

10 Σεπτεμβρίου 2012. Για τη διαμόρφωση των προτάσεων ελήφθησαν υπόψη επίσης οι προφορικές τοποθετήσεις των μελών της Επιτροπής και η μεταξύ τους ανταλλαγή απόψεων κατά τις τρεις προηγούμενες συνεδρίες (30 Απριλίου, 4 Ιουλίου, 10 Ιουλίου), καθώς και όσα γραπτά σημειώματα έχουν υποβάλει στην Πρόεδρο της Επιτροπής μέλη της σχετικά με τη διδασκαλία της Ιστορίας στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση (Δημοτικό και Γυμνάσιο) και στην Προαιρετική Εκπαίδευση (Λύκειο).

Το έργο της παρούσας Επιτροπής συνδέεται με σοβαρά προβλήματα της ιστορικής εκπαίδευσης στη χώρα μας αλλά και διεθνώς. Είναι γενικά αποδεκτό πως η διδασκαλία της Ιστορίας μπορεί να βοηθήσει τους νέους να τοποθετήσουν τους εαυτούς τους μέσα στον χώρο και τον χρόνο, να δημιουργήσουν τεκμηριωμένα τη δική τους ταυτότητα σε ατομικό, οικογενειακό, τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο, να εποικοδομήσουν με βιωματικούς τρόπους την ιστορική γνώση, να κατακτήσουν τη δυνατότητα διάκρισης παρόντος και παρελθόντος που αποτελεί βασικό συστατικό της ιστορικής συνείδησης. Με βάση τα παραπάνω, εύλογη θεωρείται η ανάδειξη του μαθήματος της Ιστορίας ως ενός από τους κεντρικούς πυλώνες της σχολικής εκπαίδευσης.

Ο λόγος για την Ιστορία, για τις μεθοδολογικές της προσεγγίσεις, για τη χρήση και την «κρίση» της, βρίσκεται στο επίκεντρο μεγάλης διεθνούς συζήτησης, που ενισχύεται από τη δυναμική της ευρύτερης κρίσης στις ανθρωπιστικές σπουδές, στην εκπαίδευση και στην κοινωνία. Στη σύγχρονη Ελλάδα, το κλίμα είναι αντιφατικό: ενώ η Ιστορία κατέχει κυρίαρχη θέση στο πολιτικοκοινωνικό παρόν και δεσπόζει στον δημόσιο διάλογο, όχι σπάνια οι Έλληνες και οι Ελληνίδες εμφανίζονται με έλλειμμα ιστορικής παιδείας και η δικαιωματική συμμετοχή του κοινωνικού συνόλου στην ιστορική γνώση συμπλέκεται με αντιλήψεις βιωματικές και στερεότυπες, που υπερβαίνουν τις επιστημονικές συντεταγμένες.

Το ζήτημα συνδέεται σε μεγάλο βαθμό και με τη σχολική εκπαίδευση. Κοινή αντίληψη των μελών της Επιτροπής είναι ότι οι μαθητές, σε σεβαστό ποσοστό, όταν ολοκληρώνουν τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, όχι μόνο δεν γνωρίζουν Ιστορία αλλά και δεν ενδιαφέρονται πραγματικά για την Ιστορία. Το μάθημα της Ιστορίας κατ' εξοχήν πλήττεται από βασικές αδυναμίες του εκπαιδευτικού μας συστήματος, όπως η αποσθήιση, η αποσπασματικότητα και ο εξετασιοκεντρικός προσανατολισμός του. Συνακολούθως, οι μαθητές εμφανίζουν ελλιπή δυνατότητα να κατανοούν και ερμηνεύουν τα βασικά χαρακτηριστικά της κάθε ιστορικής περιόδου και να εντάσσουν πρόσωπα και γεγονότα στο ιστορικό πλαίσιο τους. Ας σημειωθεί ότι η Ιστορία και ως επιλεγόμενο μάθημα γενικής παιδείας, πανελλαδικώς εξεταζόμενο για την εισαγωγή στα ΑΕΙ, ελάχιστα προτιμάται από τους τελειοφοίτους των Λυκείων. Το φαινόμενο μπορεί να αποδοθεί σε διάφορους λόγους, ωστόσο παραμένει μια πραγματικότητα προς αντιμετώπιση.

Το ζήτημα, όμως, παρουσιάζει ανησυχητικές διαστάσεις και στον χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης, και μάλιστα στα ίδια τα Τμήματα Ιστορίας. Τα μέλη ΔΕΠ της Επιτροπής συμφώνησαν στη διαπίστωση ότι, σε αυξανόμενη κλίμακα, οι φοιτητές και οι φοιτήτριες Ιστορίας, επίσης σε σεβαστό ποσοστό, χαρακτηρίζονται για την αποσπασματικότητα της γνώσης και την αδυναμία τους να τοποθετούν τα ιστορικά φαινόμενα στον χώρο και στον χρόνο ή να προβαίνουν σε κριτική ερμηνεία τους, με την παράλληλη επιστημονική αξιοποίηση των ιστορικών πηγών.

Οι διαπιστώσεις αυτές καθιστούν επιτακτική τη συζήτηση για τη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας, χωρίς, όμως, η διάχυτη αυτή απαίτηση να οδηγεί σε μια εκ προοιμίου αποδοχή οποιουδήποτε μεταρρυθμιστικού εγχειρήματος.

Οι συζητήσεις της παρούσας Επιτροπής, εκτός από τα γενικά αυτά ζητήματα, επικεντρώθηκαν και στην ανάθεση της διδασκαλίας του μαθήματος της Ιστορίας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση σε μη ειδικούς εκπαιδευτικούς (καθηγητές ξένων φιλολογιών, θεολόγους κ.ά.) καθώς και στο σύστημα διάρθρωσης της ύλης του μαθήματος της Ιστορίας για την Υποχρεωτική Εκπαίδευση (σύστημα σπειροειδούς ανάπτυξης / επάλληλων ή ομόκεντρων κύκλων ή σύστημα γραμμικής κατανομής της ύλης). Στο ζήτημα αυτό πλειοψήφησε η πρόταση της σπειροειδούς ανάπτυξης για την Υποχρεωτική Εκπαίδευση, ενώ για τη διδασκαλία του μαθήματος στο Λύκειο προτάθηκε ομόφωνα ότι θα πρέπει η ύλη και η διδασκαλία να εστιάζονται στη θεματική και την επιστημολογική ανάλυση, στη διαχρονικότητα, τη διεπιστημονικότητα καθώς και την ανάλυση των πηγών. Παράλληλα, ομόφωνα υπήρξε η θέση ότι η διάρθρωση της ύλης αποτελεί μεν κεφαλαιώδες ζήτημα και συνιστά προϋπόθεση για τη διαμόρφωση των Προγραμμάτων Σπουδών, το καίριο όμως ζητούμενο της ιστορικής εκπαίδευσης είναι οι στόχοι της και ο τρόπος διδακτικής προσέγγισης της Ιστορίας από ειδικά καταρτισμένους διδάσκοντες.

Όπως προαναφέρθηκε, η Επιτροπή στην πρότασή της καλείται να λάβει υπόψη «τα ισχύοντα αναλυτικά προγράμματα και προτάσεις που κατά καιρούς έχουν κατατεθεί για το θέμα». Με δεδομένη τη γνώση των ισχυόντων αναλυτικών προγραμμάτων, το δεύτερο σκέλος, των «κατά καιρούς προτάσεων», εκ των πραγμάτων περιορίζεται στην πλέον πρόσφατη πρόταση, που έχει υποβληθεί τον Απρίλιο του 2011 από ορισθείσα το 2010 από το Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων Επιτροπή, υπό την προεδρία του αναπληρωτή καθηγητή του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Δημήτριου Σωτηρόπουλου, και είναι η μοναδική πρόταση που έχει κοινοποιηθεί επισήμως από το Υπουργείο στα μέλη της παρούσας Επιτροπής.

Ομόφωνα υπήρξε η θέση της παρούσας Επιτροπής ότι μια γενναία μεταρρύθμιση της ιστορικής εκπαίδευσης θα ωφελούνταν τα μέγιστα από την ύπαρξη επιστημονικών αξιολογικών εκθέσεων για το ισχύον εκπαιδευτικό σύστημα και την επισήμανση αδυναμιών του προς θεραπεία. Ως προς την πρόταση της υπό τον κ. Σωτηρόπουλο Επιτροπής, αυτή έχει αξιολογηθεί από εκπροσώπους ορισμένων μόνο πανεπιστημιακών Τμημάτων Ιστορίας της χώρας, ενώ άλλα Τμήματα Ιστορίας δεν προσκλήθηκαν να μετάσχουν στη διαδικασία της αξιολόγησης. Από την άλλη, η Πολιτεία δεν έχει εγκρίνει την εφαρμογή της στη σχολική πράξη (σημειώνεται ότι στο πλαίσιο της παρούσας Επιτροπής ο καθηγητής κ. Δ. Ανωγιάτης πρότεινε να ζητηθεί από το Υπουργείο η πιλοτική εφαρμογή της πρότασης της υπό τον κ. Σωτηρόπουλο Επιτροπής σε σχολεία, αλλά η πρόταση του κ. Ανωγιάτη δεν υιοθετήθηκε από την πλειοψηφία των μελών της παρούσας Επιτροπής, τα οποία και έχουν διατυπώσει ενστάσεις για το περιεχόμενο της πρότασης της υπό τον κ. Σωτηρόπουλο Επιτροπής, με δεδομένο μάλιστα το ότι δεν υφίσταται επίσημη έγκρισή της). Ανεξάρτητα από τα παραπάνω, η παρούσα Επιτροπή θα συμπεριλάβει στο σκεπτικό της τόσο τα ισχύοντα αναλυτικά προγράμματα όσο και την πρόταση της υπό τον κ. Σωτηρόπουλο Επιτροπής.

Εξαρχής υπογραμμίζεται ότι η αποστολή της παρούσας Επιτροπής στον σύντομο χρόνο που είχε στη διάθεσή της και σε συνδυασμό με πρακτικές δυσκολίες, άμεσα συνδεδεμένες με τις σύνθετες πολιτικές συνθήκες της περιόδου Μαΐου - Ιουνίου 2012, περιορίζεται στη σύνταξη γενικών, κατευθυντηρίων αρχών για τη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Η Επιτροπή δεν προχώρησε σε διατύπωση εξειδικευμένων προτάσεων σχετικά με τα προγράμματα σπουδών και άλλα επιμέρους θέματα (αναλυτική διάρθρωση της ύλης ανά τάξη και ανά έτος, συγκεκριμένες διδακτέες θεματικές ενότητες, εβδομαδιαίο ωρολόγιο πρόγραμμα διδασκαλίας, λεπτομερείς κατευθύνσεις για τα διδακτικά βιβλία κλπ.), αφενός επειδή ο χρόνος για τη συζήτηση τέτοιου είδους σημαντικών θεμάτων, και μάλιστα στις γενικότερες δυσμενείς συγκυρίες κατά τις οποίες εξελίχθηκαν οι εργασίες της, δεν ήταν επαρκής, αφετέρου επειδή θεωρεί ότι τα συγκεκριμένα ζητήματα πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο άλλης Επιτροπής ειδικού σκοπού.

Η Επιτροπή αυτή είναι σκόπιμο να απαρτιστεί κυρίως αφενός από πανεπιστημιακούς Ιστορικούς, με ειδίκευση από κάθε μεγάλη χρονική περίοδο, προκειμένου να εξασφαλιστεί η –σχετικά– ομοιόμορφη κατανομή και η σύζευξη του τοπικού, εθνικού, ευρωπαϊκού και παγκόσμιου χαρακτήρα της Ιστορίας, και αφετέρου από εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, με ιστορική κατάρτιση και εμπειρία στη διδασκαλία της Ιστορίας, καθώς και, σε μικρότερη αναλογία, από μέλη ΔΕΠ ειδικοτήτων Παιδαγωγικών, Μεθοδολογίας και Διδακτικής της Ιστορίας. Επί του θέματος η καθηγήτρια κυρία Χριστίνα Αγγριαντώνη πρότεινε, εκτός από τους παραπάνω, στην ίδια Επιτροπή να μετέχουν και ερευνητές Ιστορικοί, μη πανεπιστημιακοί, αλλά η πρότασή της δεν πλειοψήφησε.

Μια επιπλέον δυσκολία της παρούσας Επιτροπής είναι η σημερινή ρευστότητα σχετικά με ζητήματα που συνδέονται με τη διαμόρφωση του υπό επανεξέταση Προγράμματος Σπουδών για την Ιστορία, όπως αν προβλέπεται η συνέχιση της δωρεάν χορηγίας των υπαρχόντων ή νέων σχολικών βιβλίων ή αν σχεδιάζεται αντικατάστασή τους με ηλεκτρονικό υλικό και άλλα διδακτικά μέσα, κυρίως δε ο τρόπος εισαγωγής στα ΑΕΙ. Στο σημείο αυτό πρέπει να υπογραμμιστεί ότι σημαντικός –αρνητικός– παράγοντας για τη διαμόρφωση της ιστορικής παιδείας έχει καταστεί ο θεσμός των Πανελληνίων Εξετάσεων. Η συνεχιζόμενη σύνδεση της σχολικής εκπαίδευσης με τις εξεταστικές διαδικασίες απομακρύνει τη διδασκαλία της Ιστορίας στο Γυμνάσιο, ιδίως όμως στο Λύκειο, από τη γενική, σφαιρική διάστασή της, όπως η σύγχρονη παιδεία επιβάλλει, συντείνοντας στη στείρα αποστήθιση μιας ιστορικής ύλης υποταγμένης στις εξεταστικές επιταγές, αποσπασματικής και εξ αυτού μη κατανοητής στην ουσία και τη διαδοχή της. Το ζήτημα απαιτεί άμεση αντιμετώπιση, με τρόπο πάντως που δεν θα ενισχύσει άλλα αρνητικά φαινόμενα, όπως η παραπαιδεία.

Η προαγωγή της ιστορικής εκπαίδευσης σε πρωτοβάθμιο και δευτεροβάθμιο επίπεδο συνδέεται με τρεις, αλληλοσυνδεδεμένους παράγοντες: τους διδάσκοντες, τις διδακτικές-παιδαγωγικές κατευθύνσεις και τη διδακτέα ιστορική ύλη (περιεχόμενο και οργάνωση). Σχετικά με τους τρεις αυτούς παράγοντες αναφέρονται - προτείνονται τα ακόλουθα.

ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΕΣ

Κύριος παράγοντας της ιστορικής εκπαίδευσης είναι ο διδάσκων. Ανεξάρτητα από την αναγνωρισμένη προσφορά των εκπαιδευτικών, ζητήματα ως προς την ιστορική κατάρτιση έχουν εντοπιστεί και στις δυο σχολικές βαθμίδες (πρωτοβάθμια - δευτεροβάθμια). Ειδικότερα:

Αναφορικά με την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, σημειώνεται ότι στα Παιδαγωγικά Τμήματα της χώρας δεν υπάρχουν μέλη ΔΕΠ με ειδικευση στην Αρχαία και Βυζαντινή-Μεσαιωνική Ιστορία, με συνέπεια να μην προσφέρεται ολοκληρωμένη ιστορική εκπαίδευση στους πτυχιούχους τους. Χωρίς να παραβλέπεται το γεγονός ότι στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση προέχον ζήτημα είναι η διδακτική του μαθήματος της Ιστορίας, η οποία αποτελεί διακριτό γνωστικό αντικείμενο στα Παιδαγωγικά Τμήματα, η Επιτροπή προτείνει την αντιμετώπιση του θέματος από τα Παιδαγωγικά Τμήματα καθώς και την πρόβλεψη από την πλευρά της Πολιτείας για ουσιαστική, συστηματική και σε τακτά χρονικά διαστήματα επαναλαμβανόμενη επιμόρφωση των ήδη υπηρετούντων δασκάλων στο γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας, και μάλιστα στα συγκεκριμένα γνωστικά πεδία, αλλά και στη μεθοδολογία της επιστήμης της Ιστορίας.

Αναφορικά με τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, τα τελευταία χρόνια το μάθημα της Ιστορίας δεν ανατίθεται μόνο σε εξειδικευμένους εκπαιδευτικούς, αλλά, σύμφωνα με τις ισχύουσες εγκυκλίους, σε μεγάλο ποσοστό, και σε άλλες ειδικότητες (καθηγητές ξένων φιλολογιών, θεολόγους κ.ά.) για την κάλυψη του δικού τους ωραρίου που μειώνεται. Η πρακτική αυτή, που ήδη έχει προκαλέσει τη σύνταξη υπομνημάτων διαμαρτυρίας προς τους αρμοδίους και από την πλευρά των εκπαιδευτικών-αποφοίτων Φιλοσοφικών Σχολών, υποβαθμίζει τη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας και περιορίζει τις δυνατότητες μιας σύγχρονης επιστημονικής-διδακτικής προσέγγισής του.

Η Επιτροπή έχει επίγνωση του σύνθετου χαρακτήρα του ζητήματος, ιδιαίτερος στη σημερινή, δυσχερή για τη χώρα συγκυρία. Ωστόσο, θεωρεί ως απαραίτητη προϋπόθεση για την αναβάθμιση της ιστορικής εκπαίδευσης και προτείνει τη δια νόμου ανάθεση της διδασκαλίας του μαθήματος της Ιστορίας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση αποκλειστικά στους πτυχιούχους των πανεπιστημιακών Τμημάτων που έχουν δικαίωμα συμμετοχής (και ακολούθως εξετάζονται στο μάθημα της Ιστορίας) στις εξετάσεις του ΑΣΕΠ για τον ενιαίο κλάδο «ΠΕ02 Φιλολόγων» και όχι σε πτυχιούχους άλλων επιστημονικών κλάδων (καθηγητών ξένων φιλολογιών, θεολόγων κ.ά.) προς κάλυψη του ωραρίου τους. Σε ένα δεύτερο στάδιο και εντός του παραπάνω ενιαίου κλάδου «ΠΕ02 Φιλολόγων», προτείνεται επίσης, όπου βεβαίως υπάρχει η δυνατότητα, να ανατίθεται κατ' απόλυτη προτεραιότητα η διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση σε αποφοίτους πανεπιστημιακών Τμημάτων Ιστορίας (με προϋπόθεση την πλήρη εκπροσώπηση του χρονικού φάσματος της Ιστορίας στο πρόγραμμα σπουδών τους).

Επίσης, αναγκαία είναι η συνεχής, ουσιαστική επιμόρφωση των καθηγητών Ιστορίας, όπως και των δασκάλων, στο γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας και τις μεθόδους του. Για τον σκοπό αυτό, προτείνεται ομόφωνα η σύσταση ενός μόνιμου, θεσμικά αναγνωρισμένου οργανισμού επιμόρφωσης, με τη συνεργασία και των πανεπιστημιακών Τμημάτων Ιστορίας της χώρας.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ – ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

Γενικές αρχές

Το Πρόγραμμα Σπουδών της Ιστορίας στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση πρέπει να υπηρετεί τον ιστορικό γραμματισμό των μαθητών. Για να είναι αποτελεσματικό και να διευκολύνει εκπαιδευτικούς και μαθητές στην εφαρμογή του, πρέπει να περιλαμβάνει, εκτός από την επιλογή και διάρθρωση της ιστορικής ύλης, και τα ακόλουθα: α) Στοιχεία θεωρίας του μαθήματος Ιστορίας· β) Στόχους διδακτικών ενοτήτων· γ) Διδακτικές Δραστηριότητες· δ) Διεπιστημονικές και διαθεματικές προσεγγίσεις· ε) Κριτήρια αξιολόγησης.

Ως προς τις αρχές που πρέπει να διέπουν το Πρόγραμμα Σπουδών και τη διδακτική μεθοδολογία, μια σύνθεση μεταξύ εκείνων του ισχύοντος Προγράμματος και του προταθέντος από την υπό τον κ. Σωτηρόπουλο Επιτροπή μπορεί να είναι ικανοποιητική. Οι αρχές εναρμονίζονται και στις δύο περιπτώσεις όχι μόνο με τα πορίσματα της διδακτικής του μαθήματος της Ιστορίας, αλλά και με τις επίσημες σχετικές «Συστάσεις» του Συμβουλίου της Ευρώπης, οι οποίες αποσκοπούν στην ενίσχυση της αλληλοκατανόησης και της αρμονικής συνύπαρξης και συνεργασίας μεταξύ των λαών.

Η διαμόρφωση των σκοπών και των στόχων

Κεντρικό σκοπό της ιστορικής εκπαίδευσης αποτελεί η διαμόρφωση ενεργών, δημοκρατικών πολιτών με ιστορική, κριτική σκέψη και συνείδηση. Συνακολούθως, οι μαθητές επιδιώκεται να κατακτούν ένα συγκροτημένο πλαίσιο ιστορικής γνώσης, στο οποίο η εθνική ιστορία καθώς και η τοπική ιστορία συνδέονται άμεσα με την ευρωπαϊκή και την παγκόσμια ιστορία, παράλληλα δε να αποκτούν τη δυνατότητα κατανόησης των βασικών εννοιών του ιστορικού χώρου, του ιστορικού χρόνου και της αιτιότητας.

Τα Προγράμματα Σπουδών της Ιστορίας στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση πρέπει να επικεντρώνονται σε συγκεκριμένους διδακτικούς στόχους, που θα περιγράφουν γνώσεις, δεξιότητες, αξίες και στάσεις, θα αναφέρονται δε στην εννοιολογική, πραγματολογική ή δηλωτική και διαδικαστική γνώση. Ως εκ τούτου είναι αναγκαίο να ενσωματώνονται στο Πρόγραμμα Σπουδών διδακτικοί στόχοι που αφορούν τόσο την πραγματολογική όσο και τη διαδικαστική γνώση και να προβλέπεται σε κάποιο βαθμό η εξοικείωση των μαθητών με τη μεθοδολογία της επιστήμης της Ιστορίας. Οι μαθητές από μικρή ηλικία θα πρέπει να ασκούνται σε δεξιότητες αναζήτησης και χρήσης της ιστορικής γνώσης (λ.χ. ανάλυση, εξήγηση, διάκριση αιτίας-αποτελέσματος, συμπερασμός, κ.ά.) ώστε σταδιακά να κατανοούν τον πολύπλοκο χαρακτήρα των ιστορικών φαινομένων και να εισάγονται στις πολλαπλές ερμηνευτικές αναγνώσεις τους. Το Πρόγραμμα Σπουδών της Ιστορίας θα πρέπει επιπλέον να στοχεύει στην ενεργοποίηση του συναισθήματος και της φαντασίας των μαθητών ώστε να προσεγγίσουν ενσυναισθητικά το ιστορικό υλικό που κάθε φορά μελετούν.

Γραμματισμός στην Ιστορία

Προκειμένου να επιτευχθεί ο ιστορικός γραμματισμός, οι μαθητές θα πρέπει να αποκτήσουν βασική ιστορική γνώση, να εισαχθούν στις ιστορικές έννοιες και να εξοικειωθούν με την ιστορική μέθοδο σύμφωνα με τις προϋποθέσεις και τις δυνατότητες της ηλικίας τους. Ο ιστορικός γραμματισμός δεν μπορεί επίσης να παραλείπει τη διαμόρφωση αξιών και στάσεων που συνάδουν με την καλλιέργεια της ιστορικής σκέψης και συνείδησης των μαθητών.

A. Ιστορική γνώση – Περιεχόμενο διδασκαλίας

Το Πρόγραμμα Σπουδών της Ιστορίας αφενός πρέπει να εντάσσει τη διδασκαλία ιστορικών γνώσεων και δεξιοτήτων από τις πολύ μικρές τάξεις, αφετέρου να προβλέπει τη σπειροειδή ανάπτυξη αυτών σε υψηλότερο επίπεδο καθώς οι μαθητές προάγονται σε ανώτερες τάξεις και βαθμίδες.

Κατά την Επιτροπή, η ενδεδειγμένη παρέμβαση στο ισχύον Πρόγραμμα Σπουδών συνίσταται σε συντονισμένη προσπάθεια αποσυμφόρησης της ιστορικής ύλης στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, εφόσον έχει στην πράξη αποδειχθεί ότι οι μεν διδάσκοντες δυσκολεύονται να την ολοκληρώνουν στη διάρκεια του σχολικού έτους, οι δε μαθητές αδυνατούν να την αφομοιώσουν. Η μείωση αυτή, ωστόσο, δεν θα έχει το επιθυμητό αποτέλεσμα αν περιορίζεται απλώς και μόνο στην απαλοιφή ολόκληρων θεματικών ενοτήτων, χωρίς να τροποποιείται παράλληλα η διδακτική προσέγγιση της ιστορικής ύλης.

Ειδικότερα, στον τομέα της επιλογής περιεχομένων διδασκαλίας είναι αναγκαίο να αποφευχθεί η πληθώρα ιστορικών δεδομένων (γεγονότων, χρονολογιών, προσώπων), ώστε να εξασφαλιστεί χρόνος για τη διεισδυτικότερη ανάλυση επιλεγόμενων ιστορικών στοιχείων. Ο κίνδυνος της αποσπασματικής παρουσίασης, λόγω της παράλειψης ιστορικών γεγονότων ή φαινομένων, θα μπορούσε να αποτραπεί αν, κατά την επιλογή περιεχομένων του Προγράμματος Σπουδών, η έμφαση δοθεί όχι τόσο στα ιστορικά γεγονότα καθαυτά, όσο στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ιστορικού πλαισίου εντός του οποίου έλαβαν χώρα.

Το Πρόγραμμα Σπουδών της Ιστορίας είναι αναγκαίο να αναφέρεται στη βασική και αξιόλογη ιστορική γνώση που θα πρέπει να αποκτήσουν οι μαθητές ανά τάξη και ανά βαθμίδα εκπαίδευσης. Το περιεχόμενο ωστόσο του Προγράμματος Σπουδών δεν ταυτίζεται με το σύνολο της αποθησαυρισμένης επιστημονικής γνώσης στον τομέα της Ιστορίας, αλλά αποτελεί γνώση που έχει επιλεγεί και μετασχηματιστεί με γνώμονα την επιστημονική της αξιοπιστία, την παιδευτική της αξία και τη συμβατότητά της με το επίπεδο ανάπτυξης των μαθητών. Κύρια κατεύθυνση του Προγράμματος Σπουδών πρέπει να είναι η εμβάθυνση σε επιλεγμένα θέματα της υπό εξέταση ιστορικής περιόδου τα οποία κρίνονται ως σημαντικά και όχι η συσσώρευση όλο και περισσότερων αποσπασματικών ιστορικών γνώσεων και πληροφοριών. Τα ιστορικά γεγονότα που θα προταχθούν επιλέγονται ώστε να είναι αντιπροσωπευτικά της ιστορικής περιόδου και να έχουν διαχρονικό χαρακτήρα ως προς τη σημασία και τις επιπτώσεις τους στο σήμερα. Η απόκτηση ιστορικής γνώσης και η συνειδητοποίηση του ιστορικού πλαισίου δεν αποτελούν αυτοσκοπό, αλλά συνιστούν απαραίτητες προϋποθέσεις για την κατανόηση και την κριτική προσέγγιση του ιστορικού περιεχομένου.

B. Ιστορικές έννοιες

Στο Πρόγραμμα Σπουδών Ιστορίας πρέπει να δίνεται έμφαση στην εννοιοκεντρική οργάνωση της ύλης. Αυτή προϋποθέτει την κατανόηση από τους μαθητές των βασικών ιστορικών εννοιών, όπως εμφανίζονται κατά τη μελέτη των ιστορικών ενοτήτων. Πιο συγκεκριμένα, είναι αναγκαίο από το σύνολο των ιστορικών εννοιών και γενικεύσεων που διέπουν την επιστήμη της Ιστορίας να επιλέγονται ανά ενότητα εκείνες που θα συμβάλλουν στην προαγωγή της ιστορικής κατανόησης σε κάθε τάξη και βαθμίδα. Επιπροσθέτως, είναι απαραίτητο να αναδεικνύονται οι βαθύτερες σχέσεις μεταξύ των εννοιών, να διακρίνεται η σημασία ιστορικών όρων από τους αντίστοιχους σύγχρονους και να συνάγονται χρήσιμες ιστορικές γενικεύσεις –στον βαθμό και με τις προϋποθέσεις που αυτές είναι δυνατόν να υπάρξουν. Η εννοιολογική αποσαφήνιση και η συναγωγή γενικεύσεων συμβάλλουν στη βαθύτερη κατανόηση του ιστορικού περιεχομένου και στη μεταβίβαση της μάθησης από τη μια ιστορική περίοδο στην άλλη και στο σήμερα.

Γ. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις

Ως βασική μεθοδολογική στρατηγική προτείνεται η διερευνητική προσέγγιση του ιστορικού περιεχομένου κατά διδακτικές ενότητες. Μια διδακτική ενότητα είναι δυνατόν να ταυτίζεται με μια ιστορική περίοδο ή ένα ιστορικό θέμα το οποίο θα απασχολεί την τάξη για μια προσδιορισμένη χρονική περίοδο. Ξεκινά με την ανασκόπηση των προηγούμενων, την αποτίμηση της υπάρχουσας γνώσης και την ανίχνευση αναπαραστάσεων και γνωστικών δυσκολιών. Ακολουθεί η πολυεπίπεδη παρουσίαση και η επεξεργασία της νέας διδακτικής ενότητας από τον εκπαιδευτικό και τους μαθητές με τη συνδρομή επαρκούς, πολύμορφου διδακτικού υλικού. Η διδακτική διαδικασία ολοκληρώνεται με την ανάδειξη της σύνδεσής της με τα επόμενα και τη μεταβίβαση της μάθησης σε καταστάσεις της σύγχρονης ζωής.

Ο εκπαιδευτικός αξιοποιεί εναλλακτικές αναπαραστάσεις του ιστορικού περιεχομένου (προφορική αφήγηση, γραπτές πηγές, υλικά και άυλα κατάλοιπα, εποπτικά μέσα, οπτικοακουστικά μέσα, διαδίκτυο, συναφή λογισμικά, επιτόπια έρευνα, βιωματικές δράσεις, ιστορικές αφηγήσεις) και χρησιμοποιεί ενεργητικές διδακτικές τεχνικές και βιωματικές δράσεις (δραματική αναπαράσταση ιστορικών σκηνών, παραγωγή ενσυναισθητικών αφηγήσεων, επιτόπια έρευνα, σύνδεση της Ιστορίας με την τέχνη). Οι επισκέψεις σε αρχαιολογικούς - ιστορικούς χώρους, μουσεία, αίθουσες τέχνης αποτελούν εναλλακτικούς τρόπους μελέτης των ιστορικών γεγονότων και πρέπει να χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο εφαρμογής των ενεργητικών μεθόδων προσέγγισης της ιστορικής γνώσης. Αναφορικά με τις διδακτικές δραστηριότητες, υπογραμμίζεται ότι αυτές πρέπει να είναι ποικίλες και να διευκολύνουν την ενεργό συμμετοχή των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία. Σε αυτό το διδακτικό πλαίσιο, οι μαθητές διερευνούν ιστορικά δεδομένα και εικονικές ή/και γραπτές ιστορικές πηγές με σκοπό να συνάγουν πληροφορίες ιστορικού ενδιαφέροντος και επιχειρούν κριτική ανάλυση και ερμηνεία των τεκμηρίων του παρελθόντος ώστε να συνειδητοποιήσουν και να διαχειριστούν την ιδεολογική τους χροιά. Ως αποτέλεσμα της διερεύνησης που διεξάγουν διατυπώνουν ιστορικό λόγο, αναπλάθοντας το ιστορικό περιεχόμενο ή δομώντας εξ αρχής ιστορική αφήγηση.

Σημαντικό ρόλο στην προαγωγή της ιστορικής εκπαίδευσης και την εξοικείωση των μαθητών με την προβληματική και τη μεθοδολογία της Ιστορίας

διαδραματίζει η υιοθέτηση της ερευνητικής εργασίας (project). Ως φυσική απόρροια της ανάγκης για ουσιαστική πολυπρισματική προσέγγιση προκύπτουν σχέδια εργασίας, τα οποία οι μαθητές εκπονούν εργαζόμενοι στην τάξη ομαδικά με τη συνδρομή της τεχνολογίας, της βιβλιοθήκης, προσχεδιασμένων επισκέψεων σε μουσεία κλπ. Επιστέγασμα της ερευνητικής εργασίας αποτελεί η παρουσίαση της εργασίας των ομάδων στην ολομέλεια της τάξης και η ανάπτυξη σχετικού διαλόγου, που επιτρέπει στους μαθητές να ασκούνται στην τεκμηριωμένη ιστορική αφήγηση και στον έλεγχο των πηγών.

Η ενασχόληση των μαθητών με διαδικασίες συνδιερεύνησης προσφέρει σε αυτούς την ευκαιρία να υπερβούν την αποστήθιση και τη στείρα αναπαραγωγή του σχολικού εγχειριδίου. Στο πλαίσιο ομάδων αναζητούν υλικό, το διερευνούν, το ερμηνεύουν, ακολουθούν διαδικασίες με τις οποίες αυτοαξιολογούνται και ετεροαξιολογούν για να παράγουν το δικό τους έργο, εμπλουτίζοντας τη γνώση της ιστορικής περιόδου που μελετούν και αναστοχαζόμενοι σχετικά με την Ιστορία ως αφήγηση, ως έρευνα, ως μέσον καλλιέργειας κρίσης και απόκτησης ιστορικής συνείδησης. Η ερευνητική εργασία προβλέπεται και στο ισχύον πρόγραμμα, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τη διερεύνηση θεμάτων της Τοπικής Ιστορίας, αλλά θεωρείται σκόπιμο να αναβαθμιστεί περαιτέρω στα Προγράμματα Σπουδών της Ιστορίας και παράλληλα να διευρυνθεί με την αξιοποίηση των Νέων Τεχνολογιών και ιδίως των λεγόμενων «συνεργατικών εργαλείων», που επιτρέπουν στους μαθητές να συνεργάζονται σε ομάδες μέσω του διαδικτύου ακόμη και με άλλα σχολεία άλλων περιοχών.

Δ. Διδακτικά μέσα - Διδακτικό υλικό

Ομόφωνη είναι η θέση της Επιτροπής ότι τα Προγράμματα Σπουδών της Ιστορίας στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση θα πρέπει να παραπέμπουν τον εκπαιδευτικό και τους μαθητές σε διερευνητικές μορφές εργασίας. Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να προτείνουν ένα ευρύ φάσμα διδακτικών δραστηριοτήτων και να αξιοποιούν διάφορα διδακτικά μέσα.

Η έμφαση της διδακτικής προσέγγισης δίνεται στη μελέτη των ιστορικών πηγών. Η σταδιακή επαφή των μαθητών με πρωτογενείς και δευτερογενείς ιστορικές πηγές προωθεί την εφαρμογή ενεργητικών μεθόδων διδασκαλίας, εισάγει τους μαθητές στην ιστορική έρευνα και συνεισφέρει: α) στη βαθύτερη κατανόηση εκ μέρους των μαθητών των ιστορικών ζητημάτων και της πολυπλοκότητάς τους, β) στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης.

Η διδακτική χρήση του σχολικού εγχειριδίου θεωρείται αναγκαίο να αναθεωρηθεί. Παρά ταύτα δεν θα ήταν δόκιμη, τουλάχιστον προς το παρόν, η πλήρης κατάργηση του σχολικού εγχειριδίου Ιστορίας. Η Επιτροπή προτείνει ομόφωνα την παροχή ενός εγχειριδίου ως βιβλίου αναφοράς και παράλληλα τη συγκρότηση τράπεζας ποικίλου εκπαιδευτικού υλικού, για την υποστήριξη της διδασκαλίας του μαθήματος στην πράξη. Το εκπαιδευτικό αυτό υλικό διαφοροποιείται ανάλογα με την εκπαιδευτική βαθμίδα. Για την ουσιαστική ένταξή του στην εκπαιδευτική διαδικασία σκόπιμη είναι η οργανική σύνδεσή του με την αξιολόγηση των μαθητών με τρόπο διακριτό. Μπορεί να προσφέρεται σε έντυπη μορφή, παράλληλα δε και σε ηλεκτρονική. Είναι χρήσιμο να διακρίνεται σε διδακτικές ενότητες αντίστοιχες των διδακτικών ενοτήτων του Προγράμματος Σπουδών. Σε ακόμη πιο επεξεργασμένη μορφή, το εκπαιδευτικό υλικό θα μπορούσε να έχει τη μορφή ολοκληρωμένων διδακτικών προτάσεων που παραπέμπουν τους

μαθητές απευθείας σε ιστορική διερεύνηση. Στο ίδιο πνεύμα κινείται και η πρόταση για τη δημιουργία Εργαστηρίου Ιστορίας. Έχοντας επίγνωση της πενιχρότητας των πόρων και της παλαιότητας του εξοπλισμού των σχολικών μονάδων (σχολικές βιβλιοθήκες, ηλεκτρονικός εξοπλισμός), η πρόταση θα μπορούσε να διατυπωθεί ως προοπτική που θα υλοποιηθεί σε βάθος χρόνου και θα πρέπει κατά τα πρώτα τουλάχιστον χρόνια να υλοποιείται παράλληλα με το σχολικό εγχειρίδιο, το οποίο θα υποστηρίζει και θα εμπλουτίζει.

Το Πρόγραμμα Σπουδών θα πρέπει να αξιοποιεί τις δυνατότητες των Νέων Τεχνολογιών και να υποστηρίζει την παραγωγική χρήση τους. Δεν πρόκειται απλώς για την υποβοήθηση και τον εμπλουτισμό της διδασκαλίας ή την προσέλκυση του ενδιαφέροντος των μαθητών ή ακόμα τη διδακτική αξιοποίηση συναφών εκπαιδευτικών λογισμικών. Η εισαγωγή των τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας στο μάθημα της Ιστορίας δικαιολογείται όταν προκύπτει από αυτήν προστιθέμενη αξία για τη βελτίωση της ιστορικής κατανόησης. Όταν προωθεί τις δεξιότητες συνδιερεύνησης, συμβάλλει στην παραγωγή σύνθετου και συνεκτικού ιστορικού λόγου, βελτιώνει την ποιότητα της αλληλεπίδρασης που αναπτύσσεται στην τάξη, καλλιεργεί δεξιότητες ερμηνείας και αξιολόγησης των πηγών και συνεισφέρει στην εποικοδομητική οργάνωση και επεξεργασία του ιστορικού υλικού σύμφωνα με τους τεθέντες διδακτικούς στόχους. Απώτερος σκοπός της χρήσης της σύγχρονης τεχνολογίας είναι η προώθηση της ιστορικής μάθησης, η καλλιέργεια κριτικής σκέψης και η επίτευξη βαθύτερης ιστορικής κατανόησης.

Ε. Διεπιστημονικές - διαθεματικές προσεγγίσεις και αυτοτέλεια του μαθήματος

Η Ιστορία εντάσσεται τόσο στις ανθρωπιστικές όσο και στις κοινωνικές επιστήμες, ανάλογα και με τις κατά τόπους ακαδημαϊκές παραδόσεις. Παράλληλα, η Ιστορία συνδέεται με μια σειρά από ανθρωπιστικές, κοινωνικές αλλά και θετικές επιστήμες (Λογοτεχνία, Γλώσσα, Καλές Τέχνες, Γεωγραφία, Αγωγή του πολίτη, Οικονομικά, Φυσικές Επιστήμες κ.ά.).

Το Πρόγραμμα Σπουδών πρέπει να εξασφαλίζει και να υποδεικνύει με συγκεκριμένες δραστηριότητες τη σύνδεση της Ιστορίας με άλλα γνωστικά αντικείμενα, ώστε η γνώση των μαθητών να είναι ολοκληρωμένη και όχι αποσπασματική. Παράλληλα, οφείλει να μεριμνά ώστε να μη χαθεί ο αυτοτελής και διακριτός χαρακτήρας του μαθήματος της Ιστορίας. Η εφαρμογή παρόμοιας πρακτικής σε άλλες χώρες αναδεικνύει το πρόβλημα της αφομοίωσης της Ιστορίας από τις Κοινωνικές Επιστήμες. Για να αποφευχθεί το ενδεχόμενο της απώλειας της ιστορικής ταυτότητας του μαθήματος, είναι σκόπιμο (ιδιαίτερα για τις μεγαλύτερες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου και ασφαλώς για το Γυμνάσιο και το Λύκειο) στο πλαίσιο των μπλοκ μαθημάτων ή των διαθεματικών προσεγγίσεων να εισάγεται αμιγώς ιστορικό περιεχόμενο, το οποίο και προσεγγίζεται διδακτικά με τη μεθοδολογία της ιστορικής επιστήμης.

Σημειώνεται ότι στο πλαίσιο των γενικών κατευθύνσεων του Υπουργείου Παιδείας για το «Νέο Σχολείο», τις οποίες ακολουθεί και η πρόταση της υπό τον κ. Σωτηρόπουλο Επιτροπής, κεντρική επιλογή συνιστά η σχεδόν αποκλειστική σύνδεση της Ιστορίας με τις Κοινωνικές Επιστήμες. Ο τίτλος άλλωστε του πεδίου στο οποίο εντάσσεται είναι «Κοινωνικές Επιστήμες (Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Οικιακή Οικονομία) – Ιστορία».

Η παραπάνω επιλογή αντιμετώπιστηκε αρνητικά από την παρούσα Επιτροπή, κατά πλειοψηφία, με το σκεπτικό ότι ανταποκρίνεται μεν σε μια

σημαντική διάσταση της ιστορικής επιστήμης, από την άλλη όμως εμφανίζει μονομέρεια, καθώς αποστερεί την Ιστορία από την εξίσου ισχυρή συμπερίληψή της στις ανθρωπιστικές επιστήμες και τον στενό επιστημονικό διάλογό της με τις κειμενικές, φιλολογικές και άλλες πηγές.

Αξιολόγηση

Βασική αρχή του Προγράμματος Σπουδών Ιστορίας στον τομέα της αξιολόγησης είναι η αποφυγή της αποστήθισης και αναπαραγωγής ιστορικών γνώσεων από μέρους του μαθητή. Η αξιολόγηση είναι διαρκής και διαμορφωτική και διεξάγεται ατομικά ή/και ομαδικά. Αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της διδασκαλίας και κατατείνει στην προοδευτική βελτίωση του μαθητή και στην ανατροφοδότηση της διδασκαλίας. Απορρέει από τους διδακτικούς στόχους και προϋποθέτει συμμετοχική ευθύνη.

Είναι σκόπιμο το Πρόγραμμα Σπουδών να περιλαμβάνει λεπτομερή πρόταση για την αξιολόγηση του μαθητή ως προς τρεις άξονες: α) τον γνωστικό τομέα (απόκτηση γνώσεων, ανάπτυξη κριτικού συλλογισμού, διατύπωση ιστορικού λόγου)· β) το επίπεδο ανάπτυξης δεξιοτήτων ιστορικής διερεύνησης· γ) το επίπεδο ανάπτυξης συναισθηματικών και κοινωνικών δεξιοτήτων (ικανότητα συνεργασίας, συνεισφορά στην παραγωγή έργου στο πλαίσιο ομάδων).

Εξυπακούεται ότι οι άξονες αυτοί θα πρέπει να αποτελούν δομικά στοιχεία της διδασκαλίας που έχει προηγηθεί. Στο πνεύμα αυτό η αποτίμηση της διδασκαλίας και της μάθησης μέσω της αξιολόγησης θα πρέπει να υπερβαίνει τα προβλεπόμενα στο σχολικό εγχειρίδιο και επεκτείνεται σε κάθε διδακτική δραστηριότητα που πραγματοποιήθηκε κατά την εκπαιδευτική διαδικασία. Μια πρόταση αξιολόγησης στο Πρόγραμμα Σπουδών θα πρέπει να ξεκινά από τις βασικές παιδαγωγικές αρχές επάνω στις οποίες δομείται και να περιγράφει τις διαδικασίες και τα μέσα με τα οποία θα υλοποιηθεί στην τάξη. Είναι αναγκαίο επίσης να εξασφαλίζεται ο απαιτούμενος σχολικός χρόνος και η ανάλογη προετοιμασία των εκπαιδευτικών, καθώς οι εναλλακτικές μορφές αξιολόγησης είναι αρκετά χρονοβόρες στην υλοποίησή τους και προϋποθέτουν την αντίστοιχη επιμόρφωση των εκπαιδευτικών.

Ώρες διδασκαλίας

Το μάθημα της Ιστορίας προτείνεται ομόφωνα να διδάσκεται σε τρεις ώρες την εβδομάδα σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Σε σχέση με την κατανομή του συνολικού χρόνου το δώρο πρέπει να είναι συνεχές, αλλά η τρίτη ώρα να ενταχθεί σε διαφορετική ημέρα του προγράμματος. Για τους μαθητές έχει σημασία και η αλλαγή των παραστάσεων και η ποικιλία των γνωστικών αντικειμένων για να διατηρείται ζωντανό το ενδιαφέρον όλες τις ώρες που παραμένουν στο σχολείο.

Εάν το μάθημα παραμείνει σε δίωρη βάση, προτείνεται η διδασκαλία να διεξάγεται σε συνεχόμενο δώρο αντί δυο χωριστών ωρών που ισχύει μέχρι σήμερα. Η πρόταση διατυπώνεται προκειμένου να εξασφαλιστεί το ευρύ χρονικό πλαίσιο που είναι απαραίτητο για την υλοποίηση διερευνητικών διδακτικών προσεγγίσεων.

ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΥΛΗ (ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΗ)

Ως προς τη διάρθρωση του περιεχομένου των Προγραμμάτων Σπουδών της Ιστορίας για την Υποχρεωτική και τη Λυκειακή Εκπαίδευση, η Επιτροπή προτείνει, κατά πλειοψηφία, να ισχύσει ένας συνδυασμός της σπειροειδούς διάταξης και της θεματικής Ιστορίας.

Η οργάνωση του Προγράμματος Σπουδών της Ιστορίας συνδέεται άμεσα με κρίσιμες και υπό συνεχή αναπραγμάτευση επιλογές αφενός για την έννοια και τα όρια του «εθνικού» σε σχέση με το «ευρωπαϊκό» και το «παγκόσμιο» και αφετέρου για τις συνέχειες, τις ρήξεις και την περιοδολόγηση της ιστορικής εξέλιξης.

Η Επιτροπή θεωρεί ότι η διδασκαλία και η γνώση της εθνικής ιστορίας, και μάλιστα στο πλαίσιο της σημερινής παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας, είναι αναγκαία προκειμένου οι μαθητές να αντιληφθούν και να προσδιορίσουν τη θέση τους στον σύγχρονο κόσμο, σε σύνδεση και με το ιστορικό παρελθόν, αλλά και να προσεγγίσουν τον κόσμο αυτόν χωρίς φοβικά σύνδρομα.

Παράλληλα η εθνική ιστορία πρέπει να εντάσσεται οργανικά στο, ανάλογα με την κάθε εποχή, ευρωπαϊκό και παγκόσμιο ιστορικό περιβάλλον, ενώ η αναλογία της διδασκαλίας εθνικής, ευρωπαϊκής και παγκόσμιας ιστορίας μπορεί να μεταβάλλεται, ανάλογα με την εξεταζόμενη χρονική περίοδο και την ηλικία των μαθητών.

Εκτός από τη διδασκαλία της εθνικής, ευρωπαϊκής και παγκόσμιας ιστορίας, θέση στο Πρόγραμμα Σπουδών είναι αναγκαίο να έχει η ενασχόληση των μαθητών με θέματα της ιστορίας της ιδιαίτερης πατρίδας τους. Η γνώση της τοπικής ιστορίας αποτελεί σημαντική προϋπόθεση κατανόησης της γενικής ιστορίας και επιπλέον συμβάλλει στην ουσιαστική σύνδεση του σχολείου με την τοπική κοινωνία και ενισχύει την υπευθυνότητα και την κοινωνικοποίηση των μαθητών. Για τον λόγο αυτό, στο Πρόγραμμα Σπουδών πρέπει να προβλέπεται χώρος και χρόνος για τη διδασκαλία της τοπικής ιστορίας μέσα από την υλοποίηση σχεδίων ερευνητικών εργασιών ως δοκιμασμένης και συγκροτημένης μεθόδου έκφρασης της βιωματικής διδασκαλίας.

Αναφορικά με τις «τομές» της διδασκόμενης ιστορικής ύλης, η Επιτροπή προκρίνει ως κύριο κριτήριο τη χρονική διαδοχή, εντός της οποίας μπορεί να αναπτύσσονται και διάφορες άλλες προσεγγίσεις («οριζόντιες», ειδολογικές κ.ά.).

Επαναλαμβάνεται ότι, παρόλο που στη διάρκεια των συνεδριών της Επιτροπής διατυπώθηκαν πολλές απόψεις σχετικά με το περιεχόμενο του Προγράμματος Σπουδών της Ιστορίας τόσο στην Υποχρεωτική όσο και τη Λυκειακή Εκπαίδευση, η Επιτροπή αποφάσισε να μην προχωρήσει σε μια αναλυτική καταγραφή και περιγραφή συγκεκριμένων χρονολογικών ορίων, θεματικών ενοτήτων, πραγματολογικών στοιχείων, ιστορικών γεγονότων κλπ. που θα περιλαμβάνονταν στο Πρόγραμμα Σπουδών ανά τάξη Τα ζητήματα αυτά απαιτούν θεωρητική τεκμηρίωση και επίπονη μακροχρόνια εργασία. Η Επιτροπή δεν είχε επομένως εκ των πραγμάτων τη δυνατότητα να προχωρήσει στη σύνταξη ενός Προγράμματος Σπουδών. Εντούτοις, από τις κατευθύνσεις που έχουν περιγραφεί, είναι προφανές ότι είναι απαραίτητος ένας σχεδιασμός που να λαμβάνει υπόψη του τα κεκτημένα της ιστορικής επιστήμης στην Ελλάδα και διεθνώς και να στοχεύει στη θεραπεία των αδυναμιών της σχολικής ιστορίας όπως διδάσκεται σήμερα. Επαναλαμβάνεται επίσης ότι απουσιάζει μια τεκμηριωμένη ανάλυση αυτών των

αδυναμιών και η αξιολόγηση τόσο των Προγραμμάτων Σπουδών όσο και των σχολικών εγχειριδίων, επάνω στην οποία θα μπορούσε να βασιστεί η όποια μεταρρυθμιστική πρόταση. Σε κάθε περίπτωση, το Πρόγραμμα Σπουδών της Ιστορίας πρέπει να βρίσκεται σε αντιστοιχία με τους σκοπούς του μαθήματος, να έχει άποψη για το τι αξίζει να διδάσκεται, σε συνάρτηση και με την ηλικία των μαθητών, και να μην είναι μια απλή παράθεση επιλεγμένων ιστορικών περιόδων και θεμάτων.

Πρόταση για τη Διδασκαλία της Ιστορίας στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση

Όπως συνοπτικά έχει ήδη αναφερθεί, ένα από τα κύρια ζητήματα που απασχόλησαν την Επιτροπή ήταν η διάρθρωση της ύλης του μαθήματος της Ιστορίας στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση. Οι συζητήσεις επικεντρώθηκαν στα συστήματα αφενός της σπειροειδούς διάταξης / επάλληλων ή ομόκεντρων κύκλων και αφετέρου της γραμμικής κατανομής της ύλης. Κατά το πρώτο, το οποίο έχει υιοθετηθεί και από το ισχύον Πρόγραμμα, η διδασκαλία της Ιστορίας στις τελευταίες τάξεις του Δημοτικού και στο Γυμνάσιο αναπτύσσεται σπειροειδώς. Κατά το δεύτερο, το οποίο έχει προταθεί και από την υπό τον κ. Σωτηρόπουλο Επιτροπή, η διδασκόμενη ιστορική ύλη κατανέμεται σε διαδοχικές χρονικές περιόδους, που διδάσκονται γραμμικά και μη επαναλαμβανόμενα στις τελευταίες τάξεις του Δημοτικού και στο Γυμνάσιο.

Από τα δύο συστήματα, η παρούσα Επιτροπή προτείνει, κατά πλειοψηφία, για την Υποχρεωτική Εκπαίδευση (Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια) την αναπτυσσόμενη σπειροειδώς διδασκαλία της Ιστορίας στις τελευταίες τάξεις του Δημοτικού και στο Γυμνάσιο (σπειροειδής διάταξη / σύστημα επάλληλων ή ομόκεντρων κύκλων). Κατά την άποψη της πλειοψηφίας, η αναπτυσσόμενη σπειροειδώς διδασκαλία λαμβάνει υπόψη την εσωτερική διάκριση της ενιαίας Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης σε δυο βαθμίδες, πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια, και τις ιδιαιτερότητες αυτών των βαθμίδων ως προς τους διδασκόμενους και τους διδάσκοντες, είναι δε παιδαγωγικά προσφορότερη. Η επάνοδος των μαθητών στο Γυμνάσιο στη μελέτη των ιστορικών περιόδων που, σε ένα άλλο επίπεδο, έχουν εξεταστεί στο Δημοτικό συμβάλλει στην ουσιαστική και τεκμηριωμένη με πρόσθετο υλικό διερεύνησή τους, δεδομένου ότι η ανάπτυξή τους θα τους επιτρέψει να εμβαστούν, να συγκρίνουν, να αιτιολογήσουν και να ερμηνεύσουν θέματα που τα προηγούμενα χρόνια δεν αντιμετώπιστηκαν. Η επαναφορά στις οικείες τους ιστορικές περιόδους θεωρείται ότι δεν θα μειώσει το ενδιαφέρον τους κατά τη διδασκαλία. Αντίθετα θα το ενισχύσει γιατί θα διεισδύσουν σε σημεία δυσδιάκριτα, θα δοκιμάσουν υποθέσεις και θα προτείνουν εξηγήσεις. Από την άλλη, επίσης κατά την άποψη της πλειοψηφίας, η διδασκαλία κατά τη γραμμική ανάπτυξη εμφανίζει μεν, σύμφωνα και με τους υποστηρικτές της, το πλεονέκτημα να διδάσκεται με άνεση χρόνου κυρίως η Νεότερη Ιστορία, ωστόσο οδηγεί στη συρρίκνωση του χρόνου διδασκαλίας προγενέστερων ιστορικών περιόδων, όπως της Αρχαιότητας, και μάλιστα στον περιορισμό της διδασκαλίας τους μόνο σε τάξεις του Δημοτικού Σχολείου.

Επιπλέον, κατά την άποψη της πλειοψηφίας, το σύστημα της σπειροειδούς διάταξης συνυπολογίζει τη διάκριση των διδασκόντων στο Δημοτικό και το

Γυμνάσιο αντίστοιχα σε δασκάλους και σε καθηγητές που διαθέτουν (ή πρέπει να διαθέτουν) ειδική ιστορική κατάρτιση και, επομένως, προσφέρει τη δυνατότητα στους μαθητές του Γυμνασίου να διδαχθούν την Ιστορία στη διαχρονία –και όχι επιλεκτικά– από εξειδικευμένους εκπαιδευτικούς.

Επιπροσθέτως η αναπτυσσόμενη σπειροειδώς στο Γυμνάσιο διδασκαλία της Ιστορίας στη διαχρονία αυξάνει τις δυνατότητες διαθεματικής και διεπιστημονικής προσέγγισης του μαθήματος της Ιστορίας μέσα από το πρίσμα των μαθημάτων γλώσσας και γραμματείας. Με τον τρόπο αυτό ενισχύεται η αναγκαία χρήση των κειμενικών πηγών στο μάθημα της Ιστορίας. Αντίθετα, ο περιορισμός της διδασκαλίας ιστορικών περιόδων στο Δημοτικό Σχολείο –και προφανώς των παλαιότερων, όπως εκ των πραγμάτων θα συμβεί κατά το γραμμικό σύστημα–, εύλογα θα τις αποστερούσε από την οργανική τους σύνδεση με τις διδασκόμενες στο Γυμνάσιο κειμενικές πηγές των περιόδων αυτών.

Όπως έχει αναφερθεί, η Επιτροπή δεν προτείνει συγκεκριμένα χρονολογικά όρια και αναλυτικά θεματικά περιεχόμενα των μαθημάτων Ιστορίας ανά τάξη στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση, κρίνοντας ότι πρόκειται για ζητήματα που θα εξειδικευτούν από μελλοντική Επιτροπή Προγράμματος Σπουδών. Υπογραμμίζεται ωστόσο ότι τα παραπάνω ζητήματα, και ιδιαίτερα αυτό της περιοδολόγησης, αποτέλεσαν ένα από τα κύρια αντικείμενα της συζήτησης σε όλες τις συνεδρίες και προκάλεσαν γόνιμη ανταλλαγή επιχειρημάτων.

Αναφέρθηκε ήδη ότι, σύμφωνα με την κατά πλειοψηφία πρόταση της Επιτροπής, η ιστορική ύλη διδάσκεται σπειροειδώς στις τελευταίες τάξεις του Δημοτικού και στις τρεις τάξεις του Γυμνασίου. Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή, κατά πλειοψηφία, προτείνει τον τριμερή χωρισμό της διδακτέας ιστορικής ύλης σε Αρχαία, Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία. Η επιλογή αυτή ανταποκρίνεται και στη θέση της Επιτροπής για τη διδασκαλία της Ιστορίας στη διαχρονία και την πρόκριση της χρονικής διαδοχής ως βασικού κριτηρίου της ανά τάξη διάρθρωσης της ύλης. Οι γενικές κατηγορίες της Αρχαίας, Μεσαιωνικής και Νεότερης Ιστορίας αποτελούν διεθνώς αλλά και στον ελληνικό χώρο, στην ουσία και την ορολογία τους, ένα όχι αποκλειστικό, αλλά πάντως ευρέως αποδεκτό σχήμα οργάνωσης της επιστημονικής ιστορικής γνώσης και ακαδημαϊκών-ερευνητικών μονάδων, ενώ προσδιορίζουν επιστημονικές-επαγγελματικές ειδικεύσεις και ερευνητικά-διδασκτικά αντικείμενα. Αυτονόητο είναι, όπως τονίστηκε από όλες τις πλευρές, ότι δεν συνιστούν παρά ένα συμβατικό σχήμα, χωρίς άκαμπτα όρια έναρξης και λήξης ή ενιαία ισχύ για την παγκόσμια ιστορία, το οποίο ωστόσο μπορεί να υπηρετήσει μεθοδολογικά την προσέγγιση του ιστορικού παρελθόντος. Στο εσωτερικό τους εξάλλου αναπτύσσονται επιμέρους χρονικές κατηγορίες, εξίσου ανοικτές στον επιστημονικό διάλογο ως προς τον χαρακτήρα και τη δυναμική ένταξή τους σε διαφορετικά χρονικά-θεματικά συμφραζόμενα (ενδεικτικά αναφέρονται οι περιπτώσεις της «Υστερης Αρχαιότητας» και των «Πρώιμων Νεότερων Χρόνων»).

Σημειώνεται ότι και στο ισχύον Πρόγραμμα Σπουδών για το Δημοτικό, το Γυμνάσιο και το Λύκειο οι σπειροειδώς διδασκόμενες χρονικές περίοδοι είναι μεταξύ τους ανάλογες, αλλά όχι απολύτως ταυτόσημες ανά αντίστοιχη τάξη, πρακτική που μπορεί να ακολουθήσει και η μελλοντική Επιτροπή για το Πρόγραμμα Σπουδών της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης.

Οι επιφυλάξεις μελών της Επιτροπής, που μειοψήφησαν, για την υιοθέτηση του τριμερούς σχήματος εξειδικεύτηκαν στο πεδίο της ελληνικής ιστορίας: στην ιδεολογική φόρτιση που συνοδεύει το σχήμα αυτό από τον 19ο αιώνα και τις «εθνοκεντρικές» ιστορικές προσεγγίσεις που, κατά τη γνώμη τους, μπορεί να προκαλέσει.

Η Επιτροπή, κατά πλειοψηφία, υποστήριξε ότι το τριμερές σχήμα και υπερβαίνει την ελληνική περίπτωση και, βεβαίως, δεν είναι αυτό που αυτοτελώς και αποκλειστικά καθορίζει ερμηνείες και χρήσεις της Ιστορίας. Δεν αγνοεί τις ιδεολογικές συνιστώσες του ζητήματος, θεωρεί ωστόσο ότι η σαφής θέση της για το αναγκαίο της διδασκαλίας της εθνικής ιστορίας στην Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, σε σχέση όμως με την ευρωπαϊκή και την παγκόσμια ιστορία, σε μεταβαλλόμενες αναλογίες, ανάλογα με την εξεταζόμενη χρονική περίοδο και την ηλικία των μαθητών, δίνει την κατεύθυνση για τη μελλοντική αναλυτική οργάνωση του Προγράμματος Σπουδών.

Με βάση τα παραπάνω, ως προς τη διάρθρωση της ιστορικής ύλης στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση η Επιτροπή υποβάλλει την κατευθυντήρια πρόταση που ακολουθεί. Σημειώνεται ότι η πρόταση υπήρξε ομόφωνη ως προς το Νηπιαγωγείο και τις τρεις πρώτες τάξεις του Δημοτικού, ενώ ελήφθη κατά πλειοψηφία ως προς τις τρεις τελευταίες τάξεις του Δημοτικού και τις τρεις τάξεις του Γυμνασίου.

Σύμφωνα με την πρόταση:

Στο Νηπιαγωγείο γίνεται εισαγωγή στην έννοια του ιστορικού χρόνου και χώρου, με αφετηρία την ατομική, οικογενειακή και τοπική ιστορία.

Στις τρεις πρώτες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου (Α΄, Β΄ και Γ΄) οι μαθητές εξοικειώνονται με τις βασικές ιστορικές έννοιες. Ειδικότερα στην Α΄ και Β΄ τάξη η εξοικείωση επιτυγχάνεται κυρίως μέσα από το διεπιστημονικό μάθημα της Μελέτης του Περιβάλλοντος και της Ευέλικτης Ζώνης. Στην Γ΄ τάξη εντάσσεται νέο, διακριτό μάθημα Ιστορίας στο οποίο, εκτός από την εισαγωγή στις ιστορικές έννοιες, θα διδάσκεται και η Προϊστορία – Πρωτοϊστορία. Παράλληλα, στην ίδια τάξη θα εξακολουθεί να διδάσκεται η Μυθολογία, όπως ισχύει και στο παρόν Πρόγραμμα Σπουδών, ως αυτοτελές όμως μάθημα, το περιεχόμενο του οποίου συνδέεται μεν ποικιλοτρόπως με την Ιστορία, αλλά και διακρίνεται σαφώς από το περιεχόμενο αυτής.

Στις Δ΄, Ε΄, Στ΄ τάξεις του Δημοτικού διδάσκονται αντίστοιχα η Αρχαία Ιστορία, η Βυζαντινή-Μεσαιωνική Ιστορία, η Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, με έμφαση, αλλά όχι κατ' αποκλειστικότητα, στη μελέτη της ελληνικής ιστορίας ως μια πρώτη προσέγγιση στην ιστορική εξέλιξη, που παρέχει βασικές ιστορικές κατευθύνσεις και ένα πρώτο επίπεδο ιστορικής γνώσης.

Στις Α΄, Β΄, Γ΄ τάξεις του Γυμνασίου, με κατακτημένη πλέον τη στοιχειώδη ιστορική γνώση, διδάσκονται σπειροειδώς αντίστοιχα η Αρχαία Ιστορία, η Βυζαντινή-Μεσαιωνική και, δυνητικά, η Πρώιμη Νεότερη Ιστορία, η Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, αλλά με μεγαλύτερη εμβάθυνση και με σαφώς πιο διευρυμένο το ιστορικό πλαίσιο αναφοράς (Ελλάδα, Μεσόγειος, Ευρώπη, Κόσμος).

Πρόταση για τη Διδασκαλία της Ιστορίας στο Λύκειο

Η διδασκαλία της Ιστορίας κατέχει κυρίαρχη θέση ανάμεσα στα μαθήματα γενικής παιδείας και των τριών τάξεων του Λυκείου. Οι μαθητές, μέσω αυτής, έχουν την ευκαιρία να εμβαθύνουν σε επιλεγμένα, βάσει συγκεκριμένου σχεδιασμού, θέματα ιστορικού ενδιαφέροντος που επηρεάζουν με ποικίλους τρόπους τη σύγχρονη ζωή, να καλλιεργήσουν την κρίση τους και να αποκτήσουν ιστορική συνείδηση, όπως διαχρονικά ορίζεται στη γενική σκοποθεσία του μαθήματος.

Ως προς τη διαμόρφωση του περιεχομένου του Προγράμματος Σπουδών της Ιστορίας γενικής παιδείας στο Λύκειο, όπως έχει ήδη αναφερθεί, η Επιτροπή προτείνει ομόφωνα ότι θα πρέπει η ύλη και η διδασκαλία να επικεντρώνονται στη θεματική και την επιστημολογική ανάλυση, στη διαχρονικότητα, τη διεπιστημονικότητα καθώς και την ανάλυση των πηγών.

Η θεματική ιστορία εφαρμόζεται μερικώς και στο ισχύον Πρόγραμμα Σπουδών τόσο στο μάθημα Ιστορίας Θεωρητικής Κατεύθυνσης της Γ' Λυκείου όσο και στα επιλεγόμενα μαθήματα Ιστορίας στις Α' και Β' τάξεις.

Η επιτυχία της θεματικής προσέγγισης στο μάθημα της Ιστορίας συναρτάται, εκτός των άλλων, και με την ευστοχία κατά την επιλογή των θεμάτων, γύρω από τα οποία θα οργανωθεί το Πρόγραμμα Σπουδών. Η επιλογή αυτή θα πρέπει να γίνει με συγκεκριμένα και σαφή κριτήρια, με κεντρικό προσδιοριστικό της παράγοντα την προβληματική του παρόντος και τη συσχέτιση των θεμάτων με τα ενδιαφέροντα και τις προσδοκίες των μαθητών.

Ως θέματα επιλέγονται ιστορικά φαινόμενα γενικότερου ιστορικού ενδιαφέροντος που έλαβαν χώρα ανεξαρτήτως τόπου και χρόνου. Στο πλαίσιο κάθε θέματος, είναι ωστόσο απαραίτητη η χωροχρονική τοποθέτηση των ιστορικών γεγονότων που θα επιλεγούν για την επεξεργασία του, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι τα ιστορικά γεγονότα που εμπίπτουν σε ένα θέμα διδάσκονται κατά αυστηρή χρονολογική σειρά.

Μολονότι η θεματική προσέγγιση διαρρηγνύει την ιστορική χρονική αλυσίδα και προσφέρει τα ιστορικά γεγονότα μεμονωμένα και αποσπασματικά, θα πρέπει να βοηθά τους μαθητές να συνειδητοποιήσουν την ολική ιστορική αφήγηση στην ευρεία διαχρονική της προοπτική και να διακρίνουν μέσα στη ροή της ιστορικής ακολουθίας διακριτές τάσεις και παραδείγματα χρήσιμα για τη ζωή τους.

Κέντρο βάρους της διδακτικής προσέγγισης είναι η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης των μαθητών. Για τον σκοπό αυτό οι μαθητές παραπέμπονται στην κριτική εξέταση πάσης φύσεως ιστορικού υλικού. Η θεματική ιστορία για τις τάξεις του Λυκείου θα ήταν σκόπιμο να αποφεύγει την προσφορά βέβαιης και οριστικής ιστορικής γνώσης και να διαρθρώνεται με τη μορφή ανοικτών θεμάτων - προβλημάτων, τα οποία έχουν αντινομικό χαρακτήρα, εγείρουν αντιθέσεις και διχογνωμίες ή άπτονται επίμαχων ζητημάτων της σύγχρονης ζωής. Για τη διδασκαλία αξιοποιείται κάθε μορφή της (αφήγηση, διάλογος, ερωταπόκριση), στον βαθμό που κρίνεται συμβατή με τη διδακτική επεξεργασία της ιστορικής ενότητας και ανταποκρίνεται στους διδακτικούς στόχους της. Ιδιαίτερη θέση στη διδακτική διαδικασία έχουν τα μέσης ή ευρείας διάρκειας ερευνητικά σχέδια εργασίας (project), στο πλαίσιο των οποίων οι μαθητές αναλαμβάνουν να επιλύσουν τα επιλεγμένα θέματα - προβλήματα σε συμμετοχική βάση.

Η επιλογή των θεματικών, και μάλιστα κατά τάξη, δεν αποτελεί έργο της παρούσας Επιτροπής. Πρόκειται για ζήτημα επίπονο και ιδιαιτέρως σοβαρό, το οποίο πρέπει να απασχολήσει με άνεση χρόνο μελλοντική Επιτροπή, με αποστολή ειδικώς την επεξεργασία του Προγράμματος Σπουδών της Ιστορίας, και προφανώς θα προκύψει και από τη συμβολή της παιδαγωγικής εμπειρίας εξειδικευμένων συναδέλφων.

Ως προς την οργάνωση των θεματικών, η Επιτροπή προτείνει, κατά πλειοψηφία, την επιλογή θεματικών κατά κατηγορία, διαφορετικών ανά τάξη, που θα εξετάζουν κομβικά ιστορικά φαινόμενα με τρόπο σφαιρικό (π.χ. Διαφωτισμός) ή/και στη διαχρονία τους (π.χ. ιστορία των μεταναστεύσεων από την αρχαιότητα έως σήμερα). Η έμφαση θα δίνεται μεν στη νεότερη και σύγχρονη εποχή, ωστόσο θα πρέπει στο Πρόγραμμα Σπουδών να αντιπροσωπεύονται θεματικά και οι προηγούμενες χρονικές περίοδοι.

Συζητήθηκε επίσης, χωρίς ωστόσο να πλειοψηφήσει, η άποψη για την επιλογή θεματικών σε γραμμική χρονική κατάταξη, δηλαδή θεματικών από Αρχαία, Βυζαντινή-Μεσαιωνική, Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, σε διαχρονική και παράλληλα οριζόντια και επάλληλη προσέγγιση, που θα διδάσκονται αντίστοιχα στις Α', Β' και Γ' τάξεις Λυκείου.

Επιπλέον, η Επιτροπή προτείνει ομόφωνα ότι η διδασκαλία της Ιστορίας στο Λύκειο πρέπει να περιέχει ως οργανικό τμήμα της επιστημολογικά στοιχεία – Θεωρίας και Μεθοδολογίας της Ιστορίας–, με εφαρμογή τους στα διδασκόμενα ιστορικά παραδείγματα. Με τον τρόπο αυτό θα γίνει συνείδηση στους μαθητές ότι η Ιστορία είναι Επιστήμη, με τους δικούς της κανόνες λειτουργίας, και θα τους δοθεί η δυνατότητα της επιστημονικής, κριτικής προσέγγισης των ιστορικών πηγών.

ΣΥΝΟΨΗ

Σύμφωνα με την πράξη ορισμού της, η Επιτροπή πρέπει να παραδώσει κείμενο-πρόταση Προγράμματος Σπουδών για την Ιστορία από το Νηπιαγωγείο μέχρι και το Λύκειο, λαμβάνοντας υπόψη τα ισχύοντα αναλυτικά προγράμματα και προτάσεις που κατά καιρούς έχουν κατατεθεί για το ίδιο θέμα. Στον σύντομο χρόνο που είχε στη διάθεσή της και μάλιστα στις γενικότερες δυσμενείς συγκυρίες κατά τις οποίες εξελίχθηκαν οι εργασίες της, η αποστολή της Επιτροπής περιορίστηκε στη σύνταξη γενικών αρχών για τη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Εξειδικευμένες προτάσεις σχετικά με τα αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών και άλλα επιμέρους θέματα πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο άλλης Επιτροπής ειδικού σκοπού. Η Επιτροπή αυτή είναι σκόπιμο να απαρτιστεί κυρίως αφενός από πανεπιστημιακούς Ιστορικούς, με ειδίκευση από κάθε μεγάλη χρονική περίοδο, προκειμένου να εξασφαλιστεί η – σχετικά– ομοιόμορφη κατανομή και η σύζευξη του τοπικού, εθνικού, ευρωπαϊκού και παγκόσμιου χαρακτήρα της Ιστορίας, και αφετέρου από εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, με ιστορική κατάρτιση και εμπειρία στη διδασκαλία της Ιστορίας, καθώς και, σε μικρότερη αναλογία, από μέλη ΔΕΠ ειδικοτήτων Παιδαγωγικών, Μεθοδολογίας και Διδακτικής της Ιστορίας.

Το έργο της παρούσας Επιτροπής συνδέεται με σοβαρά προβλήματα της ιστορικής εκπαίδευσης όλων των βαθμίδων στη χώρα μας αλλά και διεθνώς.

Η Επιτροπή κατέληξε στα εξής:

- Ο τρόπος εξέτασης του μαθήματος της Ιστορίας στις Πανελλήνιες Εξετάσεις για την εισαγωγή στα ΑΕΙ στη σημερινή μορφή του έχει ενισχύσει τα φαινόμενα της αποστήθισης και της αποσπασματικότητας της γνώσης και πρέπει να αναθεωρηθεί.
- Επιβάλλεται και προτείνεται ομόφωνα η δια νόμου ανάθεση της διδασκαλίας του μαθήματος της Ιστορίας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση αποκλειστικά στους πτυχιούχους των πανεπιστημιακών Τμημάτων που έχουν δικαίωμα συμμετοχής (και ακολούθως εξετάζονται στο μάθημα της Ιστορίας) στις εξετάσεις του ΑΣΕΠ για τον ενιαίο κλάδο «ΠΕ02 Φιλολόγων» και όχι σε πτυχιούχους άλλων επιστημονικών κλάδων (καθηγητών ξένων φιλολογιών, θεολόγων κ.ά.) προς κάλυψη του ωραρίου τους. Σε ένα δεύτερο στάδιο και εντός του παραπάνω ενιαίου κλάδου «ΠΕ02 Φιλολόγων», προτείνεται επίσης, όπου βεβαίως υπάρχει η δυνατότητα, να ανατίθεται κατ' απόλυτη προτεραιότητα η διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση σε αποφοίτους πανεπιστημιακών Τμημάτων Ιστορίας (με προϋπόθεση την πλήρη εκπροσώπηση του χρονικού φάσματος της Ιστορίας στο πρόγραμμα σπουδών τους).
- Είναι αναγκαία η συνεχής, ουσιαστική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών (δασκάλων και καθηγητών Ιστορίας) στο γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας και τις μεθόδους του. Για τον σκοπό αυτό, προτείνεται ομόφωνα η σύσταση ενός μόνιμου, θεσμικά αναγνωρισμένου οργανισμού επιμόρφωσης, με τη συνεργασία και των πανεπιστημιακών Τμημάτων Ιστορίας της χώρας.
- Τα Προγράμματα Σπουδών της Ιστορίας στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση πρέπει να υπηρετούν τον ιστορικό γραμματισμό των μαθητών.
- Κεντρικό σκοπό της ιστορικής εκπαίδευσης αποτελεί η διαμόρφωση ενεργών, δημοκρατικών πολιτών με ιστορική, κριτική σκέψη και συνείδηση. Στο πλαίσιο

αυτό, οι μαθητές επιδιώκεται να κατακτούν ένα συγκροτημένο πλαίσιο ιστορικής γνώσης, στο οποίο η εθνική ιστορία καθώς και η τοπική ιστορία συνδέονται άμεσα με την ευρωπαϊκή και την παγκόσμια ιστορία, παράλληλα δε να αποκτούν τη δυνατότητα κατανόησης των βασικών εννοιών του ιστορικού χώρου, του ιστορικού χρόνου και της αιτιότητας.

- Η ενδεδειγμένη παρέμβαση στο ισχύον σήμερα Πρόγραμμα Σπουδών συνίσταται σε συντονισμένη προσπάθεια αποσυμφόρησης της ιστορικής ύλης στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Ο κίνδυνος της αποσπασματικής παρουσίασης, λόγω της παράλειψης ιστορικών γεγονότων ή φαινομένων, θα μπορούσε να αποτραπεί με την εξοικείωση των μαθητών με τα βασικά χαρακτηριστικά του ιστορικού πλαισίου που μελετούν.
- Το Πρόγραμμα Σπουδών της Ιστορίας στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση θα πρέπει να παραπέμπει τον εκπαιδευτικό και τους μαθητές σε διερευνητικές μορφές εργασίας. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται ευρύ φάσμα διδακτικών δραστηριοτήτων και η αξιοποίηση διάφορων διδακτικών μέσων.
- Ως προς το διδακτικό υλικό, η Επιτροπή προτείνει ομόφωνα την παροχή ενός εγχειριδίου ως βιβλίου αναφοράς και παράλληλα τη συγκρότηση τράπεζας ποικίλου εκπαιδευτικού υλικού, για την υποστήριξη της διδασκαλίας του μαθήματος στην πράξη. Το εκπαιδευτικό αυτό υλικό διαφοροποιείται ανάλογα με την εκπαιδευτική βαθμίδα. Για την ουσιαστική ένταξή του στην εκπαιδευτική διαδικασία σκόπιμη είναι η οργανική σύνδεσή του με την αξιολόγηση των μαθητών με τρόπο διακριτό. Μπορεί να προσφέρεται σε έντυπη μορφή και σε ηλεκτρονική.
- Το Πρόγραμμα Σπουδών πρέπει να εξασφαλίζει και να υποδεικνύει με συγκεκριμένες δραστηριότητες τη σχέση της Ιστορίας με άλλα γνωστικά αντικείμενα, ώστε η γνώση των μαθητών να είναι ολοκληρωμένη και όχι αποσπασματική. Παράλληλα, όμως, οφείλει να μεριμνά ώστε να μη χαθεί ο αυτοτελής και διακριτός χαρακτήρας του μαθήματος της Ιστορίας.
- Αναπόσπαστο τμήμα της διδακτικής διαδικασίας πρέπει να αποτελεί η αξιολόγηση των μαθητών, ατομική ή/και ομαδική.
- Η Επιτροπή προτείνει ομόφωνα το μάθημα της Ιστορίας να διδάσκεται σε τρεις ώρες την εβδομάδα σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Ως προς την κατανομή του συνολικού χρόνου προτείνεται συνεχές δώρο, αλλά η τρίτη ώρα να ενταχθεί σε διαφορετική ημέρα του προγράμματος. Εάν το μάθημα παραμείνει σε δίωρη βάση, προτείνεται η διδασκαλία να διεξάγεται σε συνεχόμενο δώρο αντί δυο χωριστών ωρών που ισχύει μέχρι σήμερα, προκειμένου να εξασφαλιστεί το ευρύ χρονικό πλαίσιο που είναι απαραίτητο για την υλοποίηση διερευνητικών διδακτικών προσεγγίσεων.
- Ως προς τη διάρθρωση του περιεχομένου των Προγραμμάτων Σπουδών της Ιστορίας για την Υποχρεωτική και τη Λυκειακή Εκπαίδευση, η Επιτροπή προτείνει, κατά πλειοψηφία, να ισχύσει ένας συνδυασμός της σπειροειδούς διάταξης και της θεματικής Ιστορίας.
- Η Επιτροπή αποφάσισε να μην προχωρήσει σε αναλυτική καταγραφή και περιγραφή συγκεκριμένων χρονολογικών ορίων, θεματικών ενοτήτων, πραγματολογικών στοιχείων κλπ. που θα περιλαμβάνονταν στο Πρόγραμμα Σπουδών, καθώς τα ζητήματα αυτά απαιτούν θεωρητική τεκμηρίωση και επίπονη μακροχρόνια εργασία. Η Επιτροπή δεν είχε επομένως εκ των πραγμάτων τη

δυνατότητα να προχωρήσει στη σύνταξη ενός Προγράμματος Σπουδών. Εντούτοις, θεωρεί αναγκαίο έναν σχεδιασμό που να λαμβάνει υπόψη του τα κεκτημένα της ιστορικής επιστήμης στην Ελλάδα και διεθνώς και να στοχεύει στη θεραπεία των αδυναμιών της σχολικής ιστορίας όπως διδάσκεται σήμερα, θα στηρίζεται δε σε αξιολόγηση τόσο των Προγραμμάτων Σπουδών όσο και των σχολικών εγχειριδίων. Σε κάθε περίπτωση, το Πρόγραμμα Σπουδών της Ιστορίας πρέπει να βρίσκεται σε αντιστοιχία με τους σκοπούς του μαθήματος, να έχει άποψη για το τι αξίζει να διδάσκεται, σε συνάρτηση και με την ηλικία των μαθητών, και να μην είναι μια απλή παράθεση επιλεγμένων ιστορικών περιόδων και θεμάτων.

- Ως προς την Υποχρεωτική Εκπαίδευση (Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια), η Επιτροπή, κατά πλειοψηφία, προτείνει την αναπτυσσόμενη σπειροειδώς διδασκαλία της Ιστορίας στις τελευταίες τάξεις του Δημοτικού και στο Γυμνάσιο.

Ειδικότερα υποβάλλει την ακόλουθη κατευθυντήρια πρόταση:

Στο Νηπιαγωγείο προτείνεται ομόφωνα να γίνεται εισαγωγή στην έννοια του ιστορικού χρόνου και χώρου, με αφετηρία την ατομική, οικογενειακή και τοπική ιστορία.

Στις τρεις πρώτες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου (Α', Β' και Γ'), σύμφωνα με την ομόφωνη πρόταση, οι μαθητές πρέπει να εξοικειώνονται με τις βασικές ιστορικές έννοιες. Ειδικότερα στην Α' και Β' τάξη η εξοικείωση να επιτυγχάνεται κυρίως μέσα από το διεπιστημονικό μάθημα της Μελέτης του Περιβάλλοντος και της Ευέλικτης Ζώνης. Στην Γ' τάξη να ενταχθεί νέο, διακριτό μάθημα Ιστορίας στο οποίο, εκτός από την εισαγωγή στις ιστορικές έννοιες, θα διδάσκεται και η Προϊστορία – Πρωτοϊστορία. Παράλληλα, στην ίδια τάξη να εξακολουθήσει να διδάσκεται η Μυθολογία, όπως ισχύει και στο παρόν Πρόγραμμα Σπουδών, ως αυτοτελές όμως μάθημα, το περιεχόμενο του οποίου συνδέεται μεν ποικιλοτρόπως με την Ιστορία, αλλά και διακρίνεται σαφώς από το περιεχόμενο αυτής.

Στις Δ', Ε', Στ' τάξεις του Δημοτικού διδάσκονται αντίστοιχα η Αρχαία Ιστορία, η Βυζαντινή-Μεσαιωνική Ιστορία, η Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, με έμφαση, αλλά όχι κατ' αποκλειστικότητα, στη μελέτη της ελληνικής ιστορίας ως μια πρώτη προσέγγιση στην ιστορική εξέλιξη, που παρέχει βασικές ιστορικές κατευθύνσεις και ένα πρώτο επίπεδο ιστορικής γνώσης.

Στις Α', Β', Γ' τάξεις του Γυμνασίου, με κατακτημένη πλέον τη στοιχειώδη ιστορική γνώση, διδάσκονται σπειροειδώς αντίστοιχα η Αρχαία Ιστορία, η Βυζαντινή-Μεσαιωνική και, δυνητικά, η Πρώιμη Νεότερη Ιστορία, η Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, αλλά με μεγαλύτερη εμβάθυνση και με σαφώς πιο διευρυμένο το ιστορικό πλαίσιο αναφοράς (Ελλάδα, Μεσόγειος, Ευρώπη, Κόσμος).

- Ως προς τη Λυκειακή Εκπαίδευση, η Επιτροπή ομόφωνα προτείνει η ύλη και η διδασκαλία να επικεντρώνονται στη θεματική και την επιστημολογική ανάλυση, στη διαχρονικότητα, τη διεπιστημονικότητα και την ανάλυση των πηγών. Η επιλογή των θεματικών, και μάλιστα κατά τάξη, δεν αποτελεί έργο της παρούσας Επιτροπής, αλλά πρέπει να απασχολήσει με άνεση χρόνου μελλοντική Επιτροπή, με αποστολή την επεξεργασία του Προγράμματος Σπουδών στην Ιστορία.

Σχετικά με την οργάνωση των θεματικών, η παρούσα Επιτροπή προτείνει, κατά πλειοψηφία, την επιλογή θεματικών κατά κατηγορία, διαφορετικών ανά τάξη, που θα εξετάζουν κομβικά ιστορικά φαινόμενα με τρόπο σφαιρικό ή/και στη διαχρονία τους. Η έμφαση θα δίνεται στη νεότερη και σύγχρονη εποχή, ωστόσο

θα πρέπει στο Πρόγραμμα Σπουδών να αντιπροσωπεύονται θεματικά και οι προηγούμενες χρονικές περίοδοι.

Επιπλέον η Επιτροπή προτείνει ομόφωνα ότι η διδασκαλία της Ιστορίας στο Λύκειο πρέπει να περιέχει ως οργανικό τμήμα της επιστημολογικά στοιχεία – Θεωρίας και Μεθοδολογίας της Ιστορίας.

Για την Επιτροπή

Η Πρόεδρος

Η Γραμματέας

Αναστασία Παπαδία-Λάλα

Ελένη Παπαδοπούλου